

ИЗГРАДЊА ДОМА КРАЉА ПЕТРА I ВЕЛИКОГ ОСЛОБОДИОЦА У БАЊОЈ ЛУЦИ (НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ)

Љиљана Чекић

Народно позориште Републике Српске, Бања Лука
cekicljiljana@gmail.com

Апстракт: У овом раду је анализиран сложени процес настајанка објекта Дом краља Петра I Великог Ослободиоца, пољиваленичне грађевине која је морала да задовољи потребе више културних институција, од којих је највећа било Народно позориште Врбаске бановине. Основано политичком одлуком у вријеме диктатуре Краља Александра I Карађорђевића, у изузетно сиромашној средини каква је била Врбаска бановина, бановинско позориште је пролазило нестабилан период рада од своје оснивања до уласка у нову зграду, у социјалној неизвјесности од моћних заштитара. Изградња Дома краља Петра I Великог Ослободиоца учврстила је егзистенцију ове институције и обезбједила простор у коме ће се наставиће развијање позоришна умјетности, а Бања Лука остатиће средиште позоришног развоја Врбаске бановине, односно Босанске Крајине, данас Републике Српске. Користењем историографског метода у обимној техничкој документацији чија анализа је представљала доминантан дио овог истраживања резултати су подаци који су били релевантни за стварање прецизне слике о процесу настајанка објекта који је предмет анализе. На основу изнесених података индуктивним методом су настали закључци не само о проблемима са којима су се сусретали грађевинари него и о начину функционисања позоришног живота који је дефинисан умјетницима, али и простором и финансијама који су га условљавали.

Кључне ријечи: Народно позориште; Дом краља Петра I Великог Ослободиоца; изградња; Врбаска бановина; Бања Лука.

Увод

Реорганизацијом Краљевине Југославије на бановине 1929. године формирана је Врбаска бановина, а Бања Лука постаје административни, политички, економски и културни центар новоформиране бановине. Први бан Врбаске бановине, Светислав Тиса Милосављевић¹, доласком у Бању Луку затиче

¹ Светислав Тиса Милосављевић (Ниш, 07. септембар 1882 – Београд, 29. јул 1960). Био је генерал, министар саобраћаја у влади Краљевине у два мандата, народни посланик и први бан Врбаске бановине од 1929. до 1934. године.

веома лошу економску, просвјетну и културну ситуацију и енергично почиње да реорганизује, изграђује и просвјећује Бановину.

Народно позориште Врбаске бановине је основано као једна у низу институција коју је морао да има сваки бановински центар, а које је поред културне и просвјетитељске задаће имало значајну функцију у консолидацији и јачању југословенске нације и идеологије. У јесен 1930. године у Бању Луку је стигла делегација Удружења глумаца Краљевине Југославије која је добила задатак да створи услове за настанак професионалне позоришне куће. Уз снажну помоћ бана Милосављевића Народно позориште Врбаске бановине је основано и одиграло своју прву премијеру 18. октобра 1930. године. Четири године ова умјетничка кућа је радила у изнајмљеном простору бивше Соколане, односно у адаптираној кући породице Рудовић, у којој се данас налази Кино „Козара“, да би пету сезону отпочело у новој згради.

Цјелокупан рад Позоришта током прве четири сезоне био је изузетно динамичан. Премијере су играле сваке седмице, а гостовања по бановини су трајала око три мјесеца. У истом већем маниру извођени су и радови на изградњи Дома краља Петра I Великог Ослободиоца, како се звао објект у коме је од 1934. године било смјештено Народно позориште. Генералска одлучност првог бана није дозвољавала спорост у реализацији планираних циљева. Тако је рок за изградњу био веома кратак и Дом је морао да буде завршен до почетка пете сезоне рада. Уз безброј потешкоћа и мањкавости објект је завршен и усељен до јесени 1934. године.

Стварање услова за изградњу Дома краља Петра I Великог Ослободиоца

Зграда Народног позоришта Републике Српске, односно Дом краља Петра I Великог Ослободиоца, одлуком Комисија за очување националних споменика Босне и Херцеговине, на сједници одржаној од 04. до 06. јуна 2012. године проглашена је националним спомеником Босне и Херцеговине („Narodno pozorište Republike Srpske, istorijski spomenik“, 2020). Пројектована је као вишенамјенска, јер је планирано да у њој буду смјештени Народно позориште Врбаске бановине, Музеј Врбаске бановине, Клуб академичара Бања Лука (КАБ) и културно-просвјетна и хуманитарна друштва која су се по организацији и дјеловању простирала на цијелој територији Бановине.

За изградњу спомен-дома Петра I Карађорђевића, основан је Одбор за подизање Дома на чијем челу је био Димитрије Закић. Изградњи Дома претходиле су активности Завичајног друштва „Змијање“. Ово културно друштво било је основано са намјером да пренесе посмртне остатке Петра Кочића из Београда у Крајину, подигне споменик овом писцу, оснује фонд из кога би се финансирало школовање најсиромашнијих ђака и изградио Дом Петра Кочића за смјештај сиромашне дјеце. Од сакупљених 700.000 динара за поди-

зање споменика Петру Кочићу потрошено је 270.000.

Како се у међувремену појавио план за градњу спомен-дома Петра I Карађорђевића, 11. децембра 1932. године, Васо Глушац председник Главног одбора *Змијања*, предлаже да се три четвртине прикупљених средстава (430.000) уложи у ту изградњу, а остатак претвори у главницу Друштва, које ће се претворити у сталну културну асоцијацију Врбаске бановине. (Mikić, 2004, p. 294)

Унутар „Змијања“ дошло је до несугласица. Један број чланова окупљен око Јове Вуковића инсистирао је да се за изградњу Дома да половина од предложених средстава. Постигнут је договор и дата је цјелокупна сума, под условом да се у нови објекат поред планираних станара усели и културно друштво „Змијање“.

Поред новца које је приложило ово друштво, Одбор за изградњу Дома успио је да обезбиди довољна средства тако што је од Краљевске банске управе Врбаске бановине добијено 930.000 динара и грађевински материјал вриједан 250.000 динара.

За потребе изградње нове зграде Банска управа је одобрила простор малог градског парка преко пута Команде мјеста, који је у то вријеме носио назив „Зрињски парк“, а у коме су била бројна стабла тополе, кестена и липе, уређене стазе и клупе и који је имао капију у облику лептира (видјети више: Рејашиновић, 2009, p. 368). Одлуку о одобрењу давања бесплатног земљишта за градњу Дома КП потписао је у име министра финансија министар без портфеља Ото Франгеш.²

На сједници Градског вијећа 15. априла 1931. састављен је записник у коме се, између осталог, наводи да је: простор који је добијен сувише мален за зграду коју Одбор жели подићи („Пројекти“, n.d.), па је купљено земљиште од породице Рудовић (без трошне зграде), а трговац Милан Јанковић је покло-нио један дио свог земљишта у близини Војне команде (Mikić, 2004, p. 259). Тако је обезбидијена довољна површина за нову зграду.

Дом је пројектовао архитекта Јосиф Голднер, свршени студент архитектуре на Високотехничкој школи (њем. Technische Hochschule) у Бечу (Goldner, n.d.). Објекат се налази у централном дијелу градског језгра и композиционо се наставља на зграде Банске управе и Банског двора између којих је изграђена православна црква Христа спаситеља. По својим габаритима уклапа се у архитектуру сусједних зграда.

Као задњи у низу објеката планског потеза Господске и улице Бана Милосављевића објекат стилски одступа од претходно изграђених објеката у сми-слу увођења елемената баухауса и функционализма у архитектури блоковске

² Краљевска банска управа Врбаске бановине је доставила на одобрење Министарству финансија Краљевине Југославије одлуку Градског вијећа у Бањој Луци, Бр. 5432/30 од 18. јуна 1930. о бесплатном уступу општинског земљишта-парка „Зрињски“, површине 1.650 m² Одбору за подизање споменика Краљу Петру I Карађорђевићу, а у сврху градње „Дома за културно-хумане сврхе“.

градње, па се на тај начин сматра пионирским архитектонским постигнућем те врсте у Бањој Луци. У његовом архитектонском изразу и његовој урбанистичкој поставци садржана је контрадикторност која га чини и ријетким примјером архитектонско-урбанистичке активности у времену модернизма. Наиме, иако носи одлике интернационалног стила који је заснован на начелима детрадиционализације архитектуре и децентрализације града, он није модернистички него еkleктични објекат који има елементе историцизма и националног препорода. Тако су у архитектури спојени готово неспојиви елементи. Његовом урбанистичком поставком архитекта је исказао разумијевање и поштовање затечене традиционалне структуре и потребе снажења градског центра и тиме додатно проблематизирао почетак модернистичког концепта. („Narodno pozorište Republike Srpske, istorijski spomenik“, 2020).

Нова зграда је зидана у складу са „Општим условима за јавне грађевинске радове и набавке“³, пројектована по грађевинским нормама, а архитектонски прилагођена својој основној намјени. Испуњавала је све услове савремене вишенамјенске зграде у којој је требало да се одвијају културни догађаји. Током пројектовања вођено је рачуна да зграда буде монументална, са свијешћу о ограниченим финансијским средствима. Простор за изградњу Дома КП налазио се у центру града, гдје је било дозвољено градити зграде са најмање два спрата, тако да је зграда са предње стране имала два, а са задње један спрат и представљала је домаћу интерпретацију модерне архитектуре. Изглед зграде је имао геометријску форму правилних линија. Декоративна пластика је постојала само на улазној страни.

Изразећи дужим странама на двије улице – улицу краља Петра I Карађорђевића, некадашњи Царски друм и на улицу која данас носи Милосављевићево име – зграда позоришта диспозицијом представља својеврсну угловницу. Њен угловни карактер није наглашен, будући да је централно прочеље обухваћено са бочних страна полукружним сегментима које ублажавају ту угаону карактеристичну диспозицију објекта. Бочне стране имају, за модерну архитектуру карактеристичне вертикалне нагласке, док је зидно платно издијељено једноставним нивовима прозора приземља и спрата, чија се хоризонтала измирује са вертикалом над бочним улазима. Најуочљивији елементи класицизма – тријем на канелираним стубовима и забат над њим – дају репрезентативност главном улазу на прочељу. Еклектика је заокружена примјеном фолклорних мотива на рељефима постављеним у правоугаоним пољима симетрично с обје стране улаза. Ангажујући за израду ових рељефа Драгутина Инкиострија⁴, бан Милосављевић је остао досљедан принципу примјењиваном при градњи јав-

³ Услов је прописало Министарство грађевина Краљевине Југославије, Бр. 23955. од 26. августа 1927. Београд, а исправљени су 10. марта 1932. Бр. 23955 од стране истог министарства.

⁴ Драгутин Медењак Инкиостри (Сплит, 18. октобар 1866 – Београд, 16. септембар 1942) сликар, сценограф и костимограф у београдском позоришту, сакупљач народних рукотворина и орнамената. Био је самоук, а касније је студирао сликарство у Фиренци. Покушао је да створи аутентичан декоративни стил, са акцентом на српски. Своје искуство објавио је у књизи „Моја теорија о новој декоративној српској уметности и њеној примени“

них бањолучких зграда још од Саборне цркве, принципу одабира еминентних стваралаца као гаранције за квалитет нарученог посла. (Ševo, 1999, pp. 13–14).

Инкиостри је за Дом осмислио и израдио декорације у позоришној сали, портал на улазу у музејску салу „Петар Кочић“, украсне рељефе који се налазе на фронталном дијелу фасаде и оквире за слике Краља Петра I Карађорђевића.

Изградња Дома започела је 16. августа 1933. године (више у: „Dom kralja Petra Oslobodioca u Vanjoj Luci“, 1933, p. 5). На површини на којој је требало да отпочне градња постојало је електрично освјетљење, водоводна и канализациона мрежа. Зграда је грађена према „Општим условима за јавне грађевинске радове и набавке при градњи спомен Дома краља Петра I Великог Ослободиоца који се подиже у Бањој Луци“. Сви радови су спровођени преко јавних лицитација које су се одржавале у Техничком одељењу Краљевске банске управе. Обавезна процедура подразумијевала је састављање елабората на основу кога је прављен предрачун. Учесници на лицитацији плаћали су кауцију која је била двоструко већа за странце у односу на домаће понуђаче. У посао је увођен онај предузимач који би према процјени комисије понудио најповољнију цијену у односу на предрачунску суму. Техничко одељење Краљевске Банске управе Врбаске бановине одређивало је датуме офератних лицитација и висину кауција које су полагане на благајни Техничког одељења. Приликом закључења уговора између Банске управе и понуђача утврђиван је период за који су радови морали бити завршени, датуми увођења у посао и завршетка послова, као и гарантни рок. На основу сачуваног Грађевинског дневника надзорног инжењера Владимира Коњева, који се чува у Архиву Републике Српске („Projekti“, n.d.), добија се дневни увид о извршеним радовима и о временским приликама. Исплата свих радова падала је на терет кредита којим је располагао Одбор за градњу Дома. Често су у уговорима о обављању одређене врсте послова уношени и новчани износи који су морали бити исплаћени у случају прекорачење временског рока за завршетак уговорених радова.

По окончању радова извођач је достављао молбу Техничком одељењу за извршење колаудације⁵. У колаудирајућој комисији били су архитекте Бранко Јовановић, Никола Федоров и Љубица Голднер-Њежић који су били запослени у Техничком одељењу Краљевске банске управе. Након истека гарантног рока формирана је суперколаудирајућа⁶ комисија која је вршила накнадни преглед, тј. суперколаудацију. Кауције су се враћале тек након што би суперколаудирајућа комисија примила све изведене радове. Након обављене суперколаудације и потписаних записника добијала се употребна дозвола.

⁵ Колаудација је поступак којим се провјерава да ли је грађевински објект изграђен према условима уговора. Обавља се комисијски по извршеној изградњи и техничком пријему објекта.

⁶ Суперколаудација је поступак којим се послје истека гарантног рока утврђује да ли су се изведени радови и објекти одржали у исправном стању и да ли је за евентуалне недостатке одговоран извођач. Суперколаудацијом се коначно примају радови и објекти.

Функционисање и просторна организација Дома краља Петра I Великог Ослободиоца

Зграда је направљена као слободно-стојећи објекат, а облик је био детерминисан потковичастом формом сале око које су генерисане пратеће просторије.⁷ Сала заузима централни положај и пружа се кроз двије етажне (приземље и први спрат). Објекат је вертикално рашчлањен на сутерен, приземље, први и други спрат. Хоризонтална организација простора била је одређена намјеном просторија. У приземљу се налазио један број просторија Музеја и Позоришта, а на првом спрату Позоришта, Музеја, „Змијања“ и Клуба академичара (од 1936. и Народне библиотеке Краља Петра Великог⁸). Поред подјеле према институцијама којима су поједине просторије припадале, постојала је и подјела на простор за публику и простор за запослене раднике.

Зграда је посједовала шест улаза и два колска пролаза са по два улаза. На репрезентативном дијелу зграде, окренутом према сјевероистоку, налазио се главни улаз за публику, а на сјеверозападној и југоисточној страни зграде била су симетрично постављена по два улаза. Главни улаз за публику и задњи за унос декора налазили су се на симетрали која је дијелила зграду на два готово идентична дијела.

У односу на фронтални дио објекта главни улаз је био увучен 90 см, док се надстрешница, ослоњена на два дорска стуба висине 3,40 м, простирала 3 м изван простора зграде. Са уличног платоа згради се приступало преко четири степеника којима се стизало до три портала постављена између стубова и бочних зидова вјетробрана. Испред објекта, у непосредној близини улаза налазила се прометна улица чиме је било искључено било какво задржавање публике прије и послије представе.

Задњи, југозападни дио зграде био је слијепи зид што упућује на могуће планове за продужетак градње. Двориште је имало колске излазе на обје улице, који су омогућавали приступ излазу са позоришне сцене и у случају доградње новог објекта.

Дом је изграђен класичним масивним системом градње. Зидови ширине 50 см представљали су примарни, носиви елемент зграде. Објекат је имао раван кров, док су бински торањ и колски пролази имали коси. Равни кров изнад бине требало је да буде покривен поцинчаним лимом.

⁷ Сви технички подаци преузети су из: „Projekti“, (n.d.)

⁸ Народна библиотека краља Петра Великог, која је располагала са четири просторије отворена је 26. априла 1936. (Видјети: „Danas se u Banjoj Luci otvara Narodna biblioteka kralja Petra Velikog“, 1936, p. 16).

Приземље

Функционално најзначајнија етажа зграде било је приземље. У њему су се налазиле позоришне и музејске просторије. Театарски простор је био диференциран на дио за публику и дио за запослене. Простор за публику је обухватао улаз, фоаје, гледалиште, гардеробу за гледаоце, позоришни бифе, просторију за пушење и мокре чворове. Просторије за позоришне раднике биле су сцена, глумачке гардеробе, канцеларије за позоришну управу, свјетларници, пролази за позорницу и мокри чворови.

Каса за продавање карата, осигурана оградом од масивне храстовине и добро учвршћена за под, била је постављена у предулазу. Са лијеве и десне стране благајне била су врата која су водила до фоајеа који је повезивао све просторије у којима се кретала публика. Позоришни бифе је био позициониран десно од улаза, док се лијево налазила гардероба за гледаоце у којој су били постављени пулткови (дужине 5,35 m), покретне и непокретне вјешалице, прихватачи за кишобране и пулт за шешире.

Бочна врата на сјеверозападној и југоисточној страни зграде која су била ближе главног улаза водила су на степенице преко којих се стизало у фоаје, на први и на други спрат. На сјеверозападном крилу су била улазна врата за друштвене просторије и позоришну управу. Бочна врата на југоисточном крилу била су улазна врата у Музеј Врбаске бановине. Висина врата (3,5 m) на бочним улазима који су били ближи главном улазу и једнак број и врста свијетлећих тијела постављених на главном и бочним улазима упућује на закључак да су оба бочна улаза имала подједнак значај. Надвратник на улазу у Музеј давао је монументалан изглед и указивао на друштвени значај институције.

Службени улази у зграду пролазили су кроз бочна врата која су била даље од главних улазних врата, а којих данас нема. На сјеверозападној страни налазио се улаз који је водио у просторије позоришне управе (лијево) и глумачке гардеробе (десно). Директорова канцеларија посједовала је два улаза. Један је био кроз просторију у којој је радила особа која је вршила функцију секретара, док је други, поред мушке гардеробе, био директно повезан са службеним улазом. На југоисточној страни објекта кроз лијеви улаз се стизало до женске глумачке гардеробе у приземљу, просторија бановинског музеја и директно до ложе резервисане за Бана и високе званице на првом спрату. Нажалост, Тиса никада није био у тим просторијама, али су их користили наредни банови и њихови гости.

У приземљу зграде Музеј је имао четири просторије и мокри чвор. За улазак у просторије Музеја на првом спрату кориштене су заједничке степенице са Позориштем. Као дио музејских просторија била је израђена соба Краља Петра. У тој дворани, поред слика Петра I Карађорђевића налазили су се и портрети свих заслужних Крајишника. Аутор слика био је Шпиро Боцарић⁹.

⁹ Спиридон Шпиро Боцарић (Будва, 24. маја 1876 – Јадовно код Госпића, 19. јула 1941) је био

У централном дијелу Дома је гледалиште на које се настављала позорница. Сцена је имала површину 111,50 m². У дубини сцене, са обје стране, била су степеништа која су водила у сутерен.

Мостови на позорници су били направљени од суве резане чамовине са корисним оптерећењем од 150 kg/m². У дубини позорнице су биле постављене греде (дужине седам метара) са колотурама за дизање терета из сутерена. За шнирбоден (њем. Schnürboden) или сценски мост биле су намјештене греде на патосу и изнад врата. Постављене су биле шине за портале и подијум за електричну кабину са љествицама. Суфите су висиле на гвозденим цуговима (дебљине једног цола¹⁰ и дужине 6,30 m) на којима су биле израђене по четири прстенасте гвоздене куке.

Због штедње, која је владала услед свеопште оскудице, даске којима је била покривена привремена сцена у кући Рудовића пренесене су у нову зграду. Исти случај је био и са завјесом као и колосијеком по коме се завјеса покретала и са суфлерском шкољком. Рам за суфлерску рупу и степенице за шап-тача биле су намјенски израђене.

Отвор портала је био 5,50 m (висина) и 5,80 m (ширина), висина бинског торња 10,50 m, а дубина сцене (11,70 m).¹¹ На поду позорнице налазила су се три рефлектора, а на рампи осам сијалица. Интензитет свјетла се регулисао реостатима. С обзиром на веома мали број расвјетних тијела нису биле велике креативне могућности дизајна свјетла.

Партер је имао веома благ нагиб изведен са три велика степеника, од којих је посљедњи био хоризонталан. Тако пројектован аудиторијум није обезбјеђивао најбољу визуру гледаоцима. Проблем лоше визууре остао је неријешен до данас.

У партер се улазило кроз четворо врата симетрично постављених по двоје са лијеве и десне стране. Пројектом је био предвиђен распоред сједишта у три корпуса, централни и два бочна. У бочним сједиштима су пројектом планирана четири реда по десет столица, а у централном дијелу 206, подијељених у два дијела, предњи мањи и задњи већи.

Аудиторијум је био неправилног, потковичастог облика¹², његова повр-

сликар и први управник Музеја Врбаске бановине у Бањој Луци од 1930. до његове депортације у логор Јадовно.

¹⁰ Цол (*сџароњем*. Zoll: клада) је стара мјерна јединица за дужину. У метричком систему јединица одговара вриједности 2,634 cm. Задржао се још код мјерења цијеви, цијевних прикључака и др.

¹¹ Данас је дубина сцене Народног позоришта 14 m.

¹² У бочним корпусима, тзв. фотељама лијево и десно било је девет редова по четири сједишта, а централни дио је био подијељен на двије цјелине. Прву, ближу сцени, чинила су два дијела: серкл од првог до четвртог реда (по 11 сједишта) и тзв. фотеље, од петог до десетог реда (по 12 сједишта). Другу цјелину су представљали први партер од 11. до 13. реда (по 12 сједишта) и други партер од 14. до 16. реда (по 14 сједишта). Са десне стране лијевих фотеља, односно са лијеве стране десних фотеља било је постављено по шест столица, а поред првог партера по три помоћна сједишта. Иза корпуса са фотељама лијево и десно налазило се по шест помоћних столица.

шина у приземљу је износила 253,63 m² и био је прекривен линолеумом. Укупан број сједишта у партеру је био 296.

Глумачке гардеробе су биле симетрично постављене у односу на сцену и имале су површину 45,10 m² и 44,79 m². Гардероба у сјеверозападном крилу зграде је била мушка и незнатно већа од женске гардеробе у југоисточном крилу. У објема гардеробама налазиле су се нише на којима су били постављени умиваоници. У мушкој гардероби су биле двије нише са три лавабоа, а у женској једна ниша са два лавабоа. Нису постојале туш-кабине. Гардеробе су имале велики број свијетлећих тијела што је омогућавало симултано шминкање већег броја глумца.

Из гардероба се улазило у просторије које су се звале „пролаз за позорницу“ поред мушке и поред женске гардеробе. У овим просторијама су биле нише у којима су се налазиле огласне плоче од стакла и дрвета, на којима су постављана обавјештења о терминима проба и представа. Распоред проба се правио недјељу дана унапријед и глумци, као и техничко особље били су дужни да се информишу о предстојећим обавезама. Из „пролаза за позорницу“ директно се улазило на сцену.

Фоаје, позоришна гардероба и бифе су били добро освијетљени бројним декоративним лустерима.

Суштерен

Висина сутерена је била четири метра, од којих је три било укопано у земљу, а на надземном дијелу су постављени прозори. У подземној етажи зграде били су смјештени: оркестарска јама, просторија за централно гријање, просторије за дрво и угаљ, одјељење за шљаку, просторија за управљање електричним постројењем, гардероба за оркестар у виду предсобља, просторија за дјелимичну спрему реквизите, кројачница, радионица за израду и оправку реквизита и магацин за кулисе. У дубини сцене, симетрично са лијеве и десне стране налазиле су се гвоздене степенице које су спајале подземни дио зграде са приземљем. Лијево степениште је било „чисто“ јер су кроз њега пролазили музичари, а десно „прљаво“ кроз које су превожени угаљ и шљака. Поред степеница, у дубини, са лијеве и десне стране, налазили су се отвори кроз које се вршио вертикални транспорт декора.

Сутерен није имао ни површину ни једнак број просторија као приземље. Испод улазне партије, фоајеа и гледалишта били су само темељи зграде, док се испод сцене и гардероба налазио већи број просторија. Свјетларници су били на истом мјесту као и у партеру и били су дио јединственог свјетларника зграде. Испод просценијума се налазила оркестарска јама (висине 2,75 m, ширине 8,20 m и дубине 4 m) која је својом површином (22,55 m²) омогућавала рад скромног оркестра од десетак музичара. Диригент се преко четири

степеника пењао на подијум висине 1,20 m са кога је дириговао. У оркестарску јаму се улазило из гардеробе за музичаре која је била испод сцене са лијеве стране (гледано из публике). Суфлерска кабина је дијелила оркестарску јаму на два повезана дијела.

Магацини и трансформатор су били у југоисточном крилу сутерена, а у сјеверозападном позоришне радионице (кројачница, столарија) и гријни погон. На поду су биле постављене шине по којима су се кретали вагонети са угљем и дрвима, односно шљаком. Постојала је дизалица која је подизала и спуштала вагон помоћу кога се убацивао угаљ, а избацивала шљака. Котлови за парно гријање и калорифер налазили су се испод серкла и првих редова партера и били су повезани са сјеверозападним крилом сутерена, самим тим скупља сједишта (серкл и први редови) нису имала само бољу визуру, него им је и зими било топлије.

Симетрично и у истој равни са гардеробом за музичаре у сјеверозападном крилу зграде налазила се просторија за електрично постројење. Под сале и простор за музику био је обложен линолеумом испод кога је била бетонска подлога.

Први спрат

Први спрат је обухватао простор позоришне сале и сцене, ложе (од којих је једна имала специјални улаз, односно предсобље), балкона са галеријом, фоајеа, музејских просторија, степеништа за Музеј и степеништа за балкон, галерију и друштвене просторије. Првобитна замисао је била да постоје одвојена степеништа да би свака институција могла самостално да функционише. У извођењу је постигнуто да је једино Музеј имао независан улаз. Струјомјери Позоришта и Музеја су били такође раздвојени.

На првом спрату изнад женске гардеробе, музејских просторија, гардеробе за публику и једног дијела бифеа налазиле су се галеријске просторије Музеја. Висина овог простора, организованог као анфиладе, износила је 3,2 m. Изнад мушке гардеробе и просторија Управе позоришта биле су просторије Завичајног друштва „Змијање“ и Клуба академичара. Дјелимично изнад приземног фоајеа налазио се фоаје првог спрата из којег је публика улазила на балкон и галерију. Хрстовим степеништима први спрат је био повезан са другим.

Девет просторија на првом спрату било је међусобно повезано ходником, од чега су три чиниле цјелину, а осталих шест је могло да функционише независно. Један број просторија налазио се изнад колских пролаза.

Унутрашње степенице кроз које се улазило у југоисточно крило зграде, просторије Музеја и женске гардеробе, водиле су у директорову ложу преко двије приступне просторије. Прозори степеништа, тоалет и обје приступне просторије били су отворени према свјетларнику. Према Голднеровом про-

јекту, у директоровој ложи није био прецизан распоред сједишта, већ су била слободно распоређена у простору. Десни крај балкона је био подијељен на пет сепареа и централни дио балкона. Иза балкона се налазио парапет висине 1,2 m, иза кога се настављала галерија. Балкон је имао по два симетрична улаза са југоисточне и сјеверозападне стране и улаз за директорову ложу. На галерију се улазило кроз врата која су имала централну, сјевероисточну позицију. Балконска и оркестарска ограда су биле дрвене, тапациране коњском бијелом длаком и пресвучене вуненим плиш-велуром првокласне израде.

Голднерова организација балкона је током изградње претрпјела извјесне промјене, тако да су на лијевом и десном крају лучног балкона биле по четири ложе, са сједиштима која нису нумерисана и за која нису продаване улазнице. Све ложе су имале по пет столица. Сједишта на балкону су била класификована као балкон (18 сједишта), прва галерија (21 сједиште) и друга галерија (један ред са 19 и један са 20 сједишта). Иза сједишта налазила се галерија са мјестима за стајање. Укупан број сједишта на балкону је био 118, док је у сали било мјеста за 414 људи, не рачунајући мјеста за стајање.

На плафону су била постављена два сијалична круга, мањи са 34 сијаличних излаза и већи са 134, што је давало гламурозно освјетљење. Изнад главног улаза у зграду биле су инсталиране 24 сијалице.

Сцена и сала су биле опремљене најсавременијим техничким помагалима свог времена, од вентилације кроз коју је убациван свјеж ваздух у салу, до електричног помјерања завјесе и свијетлећих сигнала. Зграда је имала сопствено парно гријање. Била је прилагођена игрању музичких комада мањих форми, са учешћем оркестра. Организација сједишта одражавала је увид у социјални и финансијски статус посјетилаца. Захваљујући стојећим мјестима са изузетно ниском цијеном (у сезони 1934/35 само три динара („Pozorišni repertoar“, 1934, р. 3))¹³ пружала се могућност и најсиромашнијим друштвеним слојевима да присуствују представи. Поједина мјеста на балкону имала су прилично лошу визуру што није необично за позоришну архитектуру.

Директорова ложа са степеништем, које је било одвојено од улаза за осталу публику, давало је ексклузивитет гостима који су позивани у ту ложу, а приступне просторије су омогућавале повлаштеним гостима да паузу проводе у социјално изолованој средини.

Дрући сираи

Фронтални дио објекта је изграђен на два спрата, што није случај са осталим дијеловима зграде и на њему је направљен репрезентативни улаз. Према пројекту, на овом спрату је требало да се налазе друштвене просторије и мала

¹³ Поређења ради, у септембру 1933. 1 kg кукуруза и кукурузног брашна је био 1 динар, 1 kg пшеничног брашна 1,25 дин. Цијена овце је била од 50 до 150 динара, а кокошке од 4 до 10 дин.

сала за конференције са 50 сједишта и везаном просторијом помоћу које би се отварањем помичне преграде повећавала величина сале и њен капацитет. У реализацији пројекта дошло је до извјесних измјена.

На други спрат се долазило степеницама симетрично постављеним у односу на централну осу симетрије, које су се налазиле у југоисточном и сјеверозападном крилу зграде. Двоструки прилази свим просторима у згради (дупла степеништа) имала су велики значај у безбједносном погледу.

Највећа просторија на другом спрату¹⁴, сала за предавања, била је позиционирана изнад улазног сегмента, приземног фоајеа и једног дијела изложбеног простора Музеја. Укупна површина ове просторије, која је имала три цјелине, била је 105,90 m² (28,89 + 48,12 + 28,89). У просторији се налазило 117 столица и један дугачак сто са 13 столица постављених уз зид насупрот осталих сједишта. Поред постојећих седам прозора у сали је постојао велики број расвјетних тијела. С обзиром на то да на другом спрату нису постојали одвојени тоалети за жене и мушкарце лако се закључује да ове просторије нису кориштене за јавна догађања. Како се у тоалету налазио писоар очигледно је да су просторије на другом спрату биле намијењене само мушкарцима, највјероватније банским вијећницима, међу којима није било жена.

Радови на изградњи Дома краља Петра I Великог Ослободиоца¹⁵

Изградња Дома је отпочела средином 1933. године, а подразумијевала је: земљане радове, тзв. прве радове на новоградњи Дома, уградњу водоводне и канализационе мреже, уградњу централног гријања, уградњу штокова и прозора, завршно малтерисање, уређење позорнице и постављање столица.

Земљани радови за новоградњу Дома су подразумијевали сјечење 26 стабала дрвећа и вађење коријења радијуса од 0,30 до 0,50 m, уклањање ограде која се налазила око градилишта, пренос ограде и шупа, ископавање 1.200 m³ земље до дубине 2 m и ископавање 475 m³ земље до дубине 3,5 m. Извршење *земљаних радова на новоградњи Дома* („*Rješenje* Br. 10196“, 1933) додијељено је инжењеру Александру Вулићу из Бање Луке, а рок за довршетак радова био је 30 дана.

Под *првим радовима на новоградњи Дома КП* наведене су, према Предрачуну за довршење Дома краља Петра I Великог Ослободиоца, сљедеће активности: копања земље, зидарски и бетонски радови (израда стопе темеља, хоризонтална и вертикална изолација, зидање зидова и димњака, изолација степеница, унутрашње малтерисање, израда кровне изолације), армирано-бетонски радови (израда греда, израда међуспрата и међуспратних конзола), покривачки радови (кровна конструкција), лимарски радови (кров, олуци,

¹⁴ Данас се у том простору налази сцена „Петар Кочић“.

¹⁵ Сви подаци су преузети из: „*Projekti*“, (n.d.).

громобран) и разни радови (гвоздене пењалице, фотографије). Рок за завршетак првих радова био је 120 дана, а извршилац радова је био инж. Марин Безић из Загреба („Рјешење Вр. 12878“, 1933).

На земљишту на коме је требало да почне зидање Дома налазиле су се гаража и бараке, од којих су неке имале подруме. Бараке су уклоњене о трoшкy Друштва за подизање споменика, а подруми су употријебљени током копања темеља и израде сутерена, чиме је обим радова мало умањен.

Лимарски радови су обухватили постављање олука, цијеви, опшивање назитка и опшивање вијенаца. У представки предузимача наведено је да је дошло до измјене начина извођења изолације равног крова, па је урађена асфалтна изолација крова („Рјешење Вр. 17167“, 1936)

Инсталацију канализације, водовода и санитарних објеката је обавила Техничка пословница и предузеће „Калорифер“ из Загреба („Рјешење Вр. 2667“, 1934). Рок за довршетак радова био је 90 календарских дана. Надзорни инжењер је био Владимир П. Коњев, технички пристав. Из протокола о колаудацији одржаној 30. новембра 1934. сазнаје се да је повећана висина зграде, као и број санитарних објеката што је условило поскупљење радова.

Током јануара 1934. обављане су припреме за *уградњу централној, јарној и ваздушној гријања* у Дому Краља Петра.¹⁶ Прије почетка радова предузимач, Индустрijско-техничко предузеће Б. Карфик из Београда („Рјешење Вр. 4508“, 1934) је било обавезно урадити детаљан монтажни пројекат и поднијети га на преглед и одобрење надзорном инжењеру.

Регулисање ваздушног гријања било је централно. Ради држег загријавања просторија инсталације су морале бити урађене тако да је загријани ваздух могао да циркулише са малим доводом свјежег ваздуха. Све инсталације су морале да функционишу без икаквог шума и удараца. Гријање се водило кроз канале од армираног бетона. На плафону се налазила направа за убацивање ваздуха у позоришну салу. Гријна тијела су била у свим просторијама зграде, осим у сали, на балкону, степеништима, друштвеним просторијама и музејским просторијама у приземљу. Довод свјежег ваздуха је вршен кроз отворе на свјетларнику, а одвод кроз централни димњак који се налазио у лијевој горњем углу гледалишта (посматрано из публике). У сали је вентилација функционисала преко вентилационих отвора који су били радијално постављени дуж зида гледалишта.

Радови су извршени на договорени начин, само је бука коју је стварао калорифер била прејака. Након корекције је смањена па је извршен поновни преглед инсталација уз присуство комисије и предузимача који су утврдили да је шум и даље прејак и да омета публику током гледања представе. Ни након друге корекције шум није био отклоњен, а представе су могле да се

¹⁶ У згради је требало да буде инсталирано централно паром-ниског-притиска гријање и ваздушно гријање. Прорачун је направљен за минималну температуру од -20° С на којој се морала брзо остварити температура ваздуха у просторијама на сљедећи начин: у собама 20° С, у ходницима 18° С, у фоајеу 18° С, и степеништу 15° С.

играју само када су уређаји искључени. Проблем централног гријања годинама није био ријешен. Сала се гријала само током представе, тј. три до четири сата дневно, четири до пет пута недјељно, па је зими било веома хладно и на сцени и у гледалишту.

Израда сценоларских радова на новој израдњи Дома уступљена је Петру Хрицаку из Славонског Брода („Рјешење Вр. 5945“, 1934). Предвиђени рок за завршетак радова је био 100 дана, али је продужен („Рјешење Вр. 13956“, 1937) за 30 дана.¹⁷

Бањолучка електроинсталатерска радња „Браћа Дивјак“ била је одабрана за *уградњу инсталација електричне освјетљења* („Рјешење Вр. 9504“, 1934). Рок за завршетак радова био је 60 дана. Поред уобичајених електричних инсталација било је обезбијеђено и „осветљење за нужду“.

Набавку и монтажу електричних свијетлећих објеката (лустери, рефлектори) („Рјешење Вр. 1443“, 1934), за који је рок завршетка радова био 20 дана, обавила је иста бањолучка фирма, као и *набавку и монтажу електричних свијетлећих арматура у Дому краља Пејра I Великој Ослободиоца*, („Рјешење Вр. 13382“, 1934). Уградња свијетлећих објеката извршена је према прецизним схемама.¹⁸

Предрачунска сума за *набавку рефлектора и других специјалних апарата за свјетлосне ефекте на позорници, као и њихова монтажу у Дому* („Рјешење Вр. 17941“, 1934) осигурана је из Фонда Народног позоришта Врбаске бановине. И овог пута најповољнија понуда је била „Браће Дивјак“, што је утврђено комисијски. Рок за довршетак посла био је 120 календарских дана.

Уређење нове позорнице извршио је предузимач инжењер Марин Безић из Загреба („Рјешење Вр. 14800“, 1934) у року од 25 дана. Под овим радовима подразумијевало се: демонтажање гвоздених носилаца (консола) за колотуре, скидање ужади, утега и њихово комплетно постављање на нову позорницу, монтажу носилаца, колотура, постављање ужади и утега.¹⁹

На подове је постављан дашчани бродски патос од чамових дасака на перо и жлијед, дебљине 3 cm, са украсним летвама од храстовине укуцаним у зид. Међуспратна конструкција сцене израђена је од суве чамовине за корисно оптерећење од 400 kg.

За *набавку и монтажу нових (преклајајућих) сједишта* између три понуђача одабран је столар Драгутин Хебел мл. из Бање Лука („Рјешење Вр. 13903“, 1934). Рок за довршење ових радова био је 25 календарских дана. Један дио сједишта морао је бити прилагођен амфитеатралном облику нове сале.

¹⁷ Столарија, прозори и штокови узидани су тек крајем јуна 1934. што је условило кашњење на изради фасаде и унутрашњем малтерисању.

¹⁸ За главни улаз била је предвиђена монтажа плафонског освјетљења од пониклованог месинга. Кориштени су и висећи рефлектори од пониклованог лима. У плафонском отвору био је смјештен метални рефлектор са потребним бројем расвјетних мјеста како би рефлекс освјетљења био равномјеран.

¹⁹ Предрачун за уређење нове позорнице саставио је архитекта Бранко Јовановић.

У вријеме велике економске кризе, у земљи која је живјела у сиромаштву штедња је била обавезан начин живота и рада. Тако су у нову зграду уграђивани умиваоници из старе зграде, гвоздени носиоци за гардеробу, гвоздено степениште је демонтирано са позорнице из старе зграде и постављено као веза сутерена и сцене, пренесене су даске са старе позорнице, велика плишана завјеса и колосијек по коме се кретала, разводна табла, рампно освјетљење, утези, ужад, колотури са једним, два и три жлијеба, итд. Фотеље из старе зграде су преправљене и монтиране у новом објекту.

На одржаној лицитацији за уређење позоришних гардероба („Рјешење Вр. 14796“, 1934) најповољнију понуду имао је Петар Хрицак из Славонског Брода са којим је склопљен уговор. Рок за довршење радова био је 40 календарских дана.

Послови довршења Дома КП који су подразумевали зидарске, дрводјелске, каменарске, фасадерске, гипсарске, паркетарске, гвожђарске, лимарске, сликарске, личилачке, тапетарске и разне друге радове уступљени су предузимачу инжењеру Марину Безићу из Загреба („Рјешење Вр. 3954“, 1934). Радови су завршени за 138 дана, а обухватили су и корекције у раније урађеним пословима (неки зидови су морали бити штемани; балконске ограде рушене и скраћиване на дужину од 1,5 m; армирана бетонска ограда око музике озидана као и надстрешнице изнад врата са бине; један број прозора и врата су морали бити зазидани; линолеум у позоришној сали подигнут и поновно намјештен; неколико нових прозорских окана издјелено, итд).

Очигледно је да радови на изградњи Дома нису били задовољавајући и да парцијално извршавање није било дјелотворно, па је за све финалне радове на изградњи Дома КП ангажована једна фирма. Због кашњења радова из прве фазе помјерен је рок за завршетак завршних радова за 19 радних дана.²⁰ (више у: „Nadzornom inženjeru za dovršene radove Br. 13904“, 1934).

Завршни радови („Рјешење Вр. 6222“, 1934), за које је рок завршетка радова био 120 дана, су рађени великом журбом па су се појавиле флеке због кречења неосушених зидова, као и проблеми са подом у сали који није био довољно сув прије постављања линолеума. Зидови су сушени вентилаторима са електричним моторима. С обзиром на то да није урађена изолација од влаге ни извана ни изнутра, на плафону и зидовима су се кондензовале капљице воде. За вријеме кишних дана јављале су се мокре флеке на плафону гардеробе, а за вријеме снијега понегдје је цурила вода по зидовима. На линолеуму у сали су избиле флеке због недовољно исушене подлоге. Био је велики број напрстина, неисправних ролетни, флека на готово свим зидовима и паркетима, слабих и лоше постављених завјеса. Ни на једном прозору у сутерену није функционисало аутоматско затварање. Бетонска подлога није била само влажна него и трошна јер предузимач није правио бетон у тачним пропор-

²⁰ Марин Безић је 27. августа 1934. извијестио Техничко одељење Краљевске банске управе да калупи за рељеф нису пристигли и да рељеф неће моћи бити завршен према предвиђеним терминима. Из Техничког одељења је добио одговор да се рељеф може и накнадно поставити.

цијама, па је за њу било немогуће причврстити столице. Додатни проблем са бетоном се јавио због истовременог сушења зидова сале и бетонске подлоге гледалишта. Зидови су сушени тако што су ложене пећи са дрвеним ђумуrom, док је бетонска подлога морала бити квашена водом 8 до 14 дана након излијевања. Ови процеси имали су неповољан утицај један на други јер нису смјели да се раде истовремено. Под није квашен прописано вријеме, тако да крајњи резултат није могао бити добар. Линолеум није био залијепљен јер се на подлози развила плијесан која је јако заударала. Флеке на зидовима, које су се се јављале независно од временских услова, нису могле да се оправдају недостатком прозора и вентилационих канала за извлачење ваздуха, како је било предвиђено пројектом.

Све претходно наведено изазивало је велику тензију између Краљевске банске управе Врбаске бановине и предузимача, као и обимну кореспонденцију. Велики број колаудација и суперколаудација обављан је након усељења у нову зграду. Градња Дома је трајала мање од 18 мјесеци. Динамика радова је често превазилазила могућности њених извршилаца. Већина радова није била окончана ни након званичног усељења у нову зграду па су настављене бројне поправке и исправке, те је 20. марта 1935. Техничко одељење донијело одобрење *нейредвиђених радова на довршењу објекта*, („Рјешење br. 4591“, 1935), које је требало да заврши предузимач инжењер Марин Безић.

Иако су се Музеј и Народно позориште у нову зграду уселили почетком новембра 1934.²¹ годину дана након тога вршени су и столарски и електроинсталатерски радови. Колаудација радова на довршењу Дома извршена је 2. априла 1935. Проблем се јавио у вези са суперколаудацијом, јер је један члан Одбора одбио да потпише записник због низа „рђаво изведених“ радова.

Суперколаудација новоградње требало је да се одржи 1. августа 1935. Комисија се први пут састала 30. септембра 1935, а затим 19. октобра 1935. и 22. октобра 1935. године. Записник о суперколаудацију за довршење Дома је сачињен, али никада није потписан.

Вањски изглед Дома краља Петра I Великог Ослободиоца

Површина на којој је изграђен Дом била је скоро хоризонтална. Улазна страна Дома је позиционирана ка сјевероистоку. Објекат је био дијеле доје, са усаглашеном дојом камених плоча и малтерисаном фасадом. Бочне стране зграде биле су готово идентичне са по двоје врата и једним колским пролазом. Дуж објекта на два спрата (приземље и први спрат) налазе се нивои прозора распоређених на једнакој удаљености један од другог. На заобљеним дијеловима фронталне фасаде налазе се по три прозорска отвора у два

²¹ У извјештају којим се регулише плаћање електричне струје наведено је да се Музеј уселио у нову зграду 1. новембра 1934., а Позориште 3. новембра 1934. („Рјешење Br. 21.285“, 1934)

паралелна реда. Неке од најзначајнијих особина новоизграђеног објекта су:

симетричност, наглашеност улазне партије и динамика форме изражена степеновањем фасадних равни. Степеновање је извршено повлачењем кубуса фасаде ка унутра и висинском нивелацијом. Доминантан висином и најистуренији је централни кубус фасаде, правоугаоне форме. Са његових бочних страна степенасто се повлаче два правоугаона кубуса мање висине, затим кубуси заобљених дијелова објекта најмање висине и највише увучени ка унутра. („Narodno pozorište Republike Srpske, istorijski spomenik“, 2020).

Иако сведених облика објекат је имао и један пар декоративних елемената чији аутор је Драгутин Инкиостри. Симетрично са лијеве и десне стране од улазних врата постављени су правоугаони рељефи са фолклорним мотивима. На првом се налазе гусле, преслица и фрула, а на другом гусле, ханџар, двије кубуре и буздован. Ови рељефи су метафоре мирнодопског и ратног живота на територији Босанске Крајине, односно Врбаске бановине (више у: Damjanović, 2012, pp. 215–216). Око рељефа су израђени оквири са крајишким мотивима, а изнад њих на увученом дијелу фасаде била су два велика натписа: „Дом краља Петра I Великог Ослободиоца“ (са лијеве стране исписано ћирилицом, а са десне латиницом).

Улазне степенице су биле од армираног бетона пресвучене смјесом од вјештачког мермерног камена и најфинијег бијелог цемента који је у финалној обради изглачан и исполиран до природног сјаја. Улазни стубови су направљени од истовјетне смјеше.²² На површини од 42,24 m² била је планирана израда мозаика са украсним фигурама, који никада није урађен.

Изнад главног улаза била је постављена остакљена украсна надстрешница. На фасади зграде поред главног улаза налазиле су се масивне розете са богатим гвозденим украсима за заставе, а на улазу у зграду решетка за чишћење обуће. За колски пролаз била је израђена декоративна капија од јаким гвоздених дијелова са украсним оковом и колосијеком по коме је преко месинганих котурића клизила капија при отварању. Око Позоришта је био урађен тротоар и ивичњак.

Освећење и свечано отварање Дома краља Петра I Великог Ослободиоца било је планирано за крај септембра, а почасни гост је требало да буде Краљ Александар (више у: Šubić, 1934, p. 2). Из текста објављеног у „Врбаским новинама“ јасно се види колика пажња јавности је била посвећена предстојећем догађају:

Пропагандна секција разаслала је расписе свим општинама Врбаске бановине да организују одборе и да пропагирају што обилнију посету свечаности отворења. У свакој општини постоји по које (...) друштво, као, Соко, Трезвеност, Задруга или Читаоница и та друштва у појединим општинама требају да преузму иницијативу за организацију и пропаганду у општини. („Osvećenje

²² Тестирање квалитета је рађено ударцем чекића чиме се утврђивало колико је чврсто спојена смјеса вјештачких мермерних зрнаца и цемента за подлогу.

Doma kralja Petra u Banjoj Luci“, 1934, p. 2)

Нажалост, први догађај који је уприличен 12. новембра 1934. у Дому није била позоришна представа већ комеморација поводом смрти краља Александра I Карађорђевића који је убијен 09. октобра 1934. у Марсеју.

Тачно у 20.30 часова према програму подигла се први пут завеса у новој позоришној дворани. Пред очима гледалаца указала се позорница без богатства боја и шаренила позоришних сценарија, сва у црнини, чија је тужна једноставност, осветљена благом љубичастом светлошћу, остављала дубок утисак. На средини позорнице стајала је Краљева биста; десно и лево од бисте Краља Витеза стајао је по један војник на почасној стражи под пуном ратном спремом. Полумрачној позорници давале су нарочито тужни тон светиљке, обавијене црним велом, које су гореле на четири црна стуба. (Šubić, 1934, p. 2)

На свечаној комеморацији учествовали су глумци Народног позоришта, градска пјевачка друштва и оркестар 33. пјешадијског пука, који је иначе свирао у бројним позоришним представама. Комеморативни говор (видјети више: Šubić, 1934, p. 2) одржао је директор Народног позоришта Боривоје Недић²³.

Изградња Дома условила је измјену регулације саобраћаја („Рјешење Вр. 11890“, 1934). У ту сврху израђен је „Пројекат регулације раскршћа пред Командом места“. Једна од интервенција била је и сужење улице бана Милосављевића у корист Позоришта.

Прва одиграна премијера у петој сезони рада био је Нушићев „Наход Симеон“ који је одигран 14. новембра 1934. године. За ту свечаност посебно су добијени костими из Народног позоришта у Београду.

Закључак

Изградња Дома краља Петра I Великог Ослободиоца имала је вишеструк значај за народ Врбаске бановине. Поред несумњивог архитектонског доприноса побољшању визуелног идентитета Бање Луке зграда је постала средиште развоја културног живота од изградње до данас. Задовољавала је потребе мултифункционалног објекта намијењеног културним институцијама. Крајем 1934. године, када је била довршена у њој су били смјештени: Народно позориште Врбаске бановине, Музеј Врбаске бановине, Клуб академичара Бања Лука, Завичајно друштво „Змијање“, а од 1936. и Библиотека. Највећи дио зграде био је уступљен Народног позоришту, а након завршетка Другог свјетског рата и читав објекат. Процес изградње био је изузетно сложен и веома брз што је често резултовало грешкама које су морале да се исправљају.

²³ Боривоје Недић (Београд, 28. август 1900 – Београд, 27. јул 1987) директор Народног позоришта Врбаске бановине од 1934. до 1940. године, преводилац са енглеског језика и књижевни критичар.

Упркос свим потешкоћама, за мање од годину и по дана Дом је био усељен, а својим постојањем давао је већу сигурност опстанку и развоју професионалног позоришта у Бањој Луци.

Референце:

- Damjanović, D. (2012). Dom kralj Petra Velikog Oslobodioca u Banjaluci. *Glasnik Udruženja arhivskih radnika Republike Srpske*, 4, 209–2019.
- Danas se u Banjoj Luci otvara Narodna biblioteka kralja Petra Velikog. (26. april 1936). *Politika*, Br 10031, str. 16.
- Dom kralja Petra Oslobodioca u Banjoj Luci. (16. avgust 1933). *Politika*, Br. 9071, str. 5.
- Goldner, B. (n. d.). Lični arhiv.
- Mikić, Đ. (2004). *Banja Luka: Kultura građanskog društva*. Banja Luka: Institut za istoriju. *Nadzornom inženjeru za dovršene radove na Domu kralja Petra I Velikog Oslobodioca*, Br. 13904. (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sig. ARS BL, KBU VB, V – 13904/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Narodno pozorište Republike Srpske, istorijski spomenik*. (10. septembar 2020). Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=3396.
- Opšti uslovi za javne građevinske radove i nabavke*. (1927). Ministarstvo građevina Kraljevine Jugoslavije, Br. 23955. Beograd; Ispravka: Ministarstvo građevina Kraljevine Jugoslavije (1932), Br. 23955. Beograd.
- Osvećenje Doma kralja Petra u Banjoj Luci. (6. 9. 1934). *Vrbaske novine*, Br. 502, str. 2.
- Pejašinović, Z. (2004). *Ban Milosavljević*. Banja Luka: Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske.
- Pejašinović, Z. (2009). Teatar pod oreolom kralja Petra, Kamičak za mozaik banjolučkog pozorišta. *Glasnik Udruženja arhivskih radnika Republike Srpske*, 1, 367–372.
- Pozorišni repertoar. (21. novembar 1934). *Vrbaske novine*, Br 565, str. 3.
- Projekti*. (n. d). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 10196*. (1933). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 10196/33. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 11890*. (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 11890/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 12878*. (1933). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 12878/33. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.

- Rješenje Br. 13001.* (1931). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sig. ARS BL, KBU VB, V – 13001/31. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 13382.* (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 13382/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 13903.* (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 13903/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 13956.* (1937). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 13956/37. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 1443.* (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 1443/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 14796.* (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 14796/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 14800.* (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 14800/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 17167.* (1936). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 17167/36. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 17941.* (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 17941/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 21285.* (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 21.285/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 2667.* (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 2667/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 3954.* (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 1443/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 4508.* (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 4508/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 4591.* (1935). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odeljenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 4591/35. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.

- Rješenje Br. 5945.* (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odelenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 5945/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 6222.* (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odelenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 6222/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Rješenje Br. 9504.* (1934). Kraljevska banska uprava Vrbaske banovine, Tehničko odelenje, Fond: Dom kralja Petra I Velikog Oslobodioca u Banjoj Luci, Projekti, sign. ARS BL, KBU VB, V – 9504/34. Arhiv Republike Srpske, Banja Luka.
- Š. (Šubić) Z. (13. novembar 1934). Svečana komemoracija Blaženopočivšem Viteškom Kralju Aleksandru Prvom Ujedinitelju u Narodnom Pozorištu. *Vrbaske novine*, Br. 558, str. 2.
- Ševo, Lj. (1999). Zlatno doba bana Milosavljevića. U Stjepanović, S. i Brđanin, B. (ur.). *Narodno pozorište Republike Srpske Banja Luka: 70 sezona.* (str. 12–15). Banja Luka: Narodno pozorište Republike Srpske.

NEW BUILDING OF THE VRBAS BANOVINA NATIONAL THEATER

Ljiljana Čekić

Republic of Srpska National Theatre, Banja Luka

cekicljiljana@gmail.com

Resume: *This paper analyses the complex process of constructing the building of the King Peter I the Great Liberator cultural centre, a multi-purpose edifice that had to meet the needs of several cultural institutions, the largest of which was the National Theatre of the Vrbas Banovina. Founded through a political decision during the dictatorship of King Alexander I Karadjordjevic, in an extremely poor social environment of the Vrbas Banovina, the Banovina Theatre went through an extremely unstable period from the moment of its foundation to the day of entering new premises, in constant threat of being closed. The construction of the King Peter I the Great Liberator cultural centre made it possible for this institution to exist and provided room for theatrical art to continue to develop and for Banja Luka to become the centre of theatrical development of the Vrbas Banovina, that is, the region of Kraina, the present-day Republic of Srpska. Using the historiographical method to research into the extensive technical documentation, whose analysis makes for the bulk of this study, the data that is relevant for creating an accurate image of the overall process of constructing the building is pinpointed. Based on the data presented, the inductive method led provides insights not only into the problems encountered by the builders, but also into the way of functioning of theatrical life, which is defined both by artists and by the space and financial setting*

The analysis shows that the building was divided into sections designated for different cultural institutions (National Theatre; Museum, "Zmijanje" Cultural Society, Banja Luka Academic Club), into sections to accommodate audiences, and sections for the staff. The audience section is indicative of class divisions among spectators. The blueprint designs show that the intentions of the creators were to build the facility in a modern and quality way, and that the speed and non-professional contractors were responsible for countless mistakes during the construction. The speed was conditioned by Tisa Milosavljevic's intention to complete the entire process before he left the Vrbas Banovina. Unplanned, the completion of the construction of the building takes place at the time of the assassination of King Alexander I Karadjordjevic and the change of the political and social atmosphere in the Kingdom of Yugoslavia.

Key words: *National Theatre; construction; Vrbas Banovina; Banja Luka.*